

לרשות הקהיל יש בחניון מבנה שירותים, חניון לילה בתשלום, מזנון ופינות אכילה.

משתלם לצאת לטבע

רכשו עכשיו מנוי וטיילו חיים כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

מטמון <div> <div></div> <div>מטמון</div> <div></div> <div>מטמון</div> </div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div> <div><div></div><div>קניון יהודיה</div></div>

אתה כאן **נמצא**

www.parks.org.il | 3639 + **†** 04-6962817

עין נטף

מטיילים יקרים

אנו מאחלים לכם הנאה מטיוכלם בשמורה.

אנא זכרו: בעלי החיים והצמחים, המים, האבנים והעתיקות הם ידידיה הקבועים של השמורה, ואילו אנו המבקרים – אורחים לזמן קצר. שמירה על כללי ההתנהגות בתחיו טיול מהנה ובטוח לכם ולבאים אחרים.

- הכניסה לחניונים והטיולים לבריכת המשושים והנחלים יהודיה וזוויתן כרוכה בתשלום. לינה בחניון הלילה והטיולים באזור גמלא כרוכים בתשלום נפרד.
- בחניונים יהודיה, משושים וגמלא מוצבת תחנת מידע ובהן מפות ודפדפות. צוות השמורה ישמח לענות על שאלותיכם ולספק לכם מידע על מסלולי הטיולים, על דרגת הקושי שלהם ועל משך זמן הטיולים. אנא, היעזרו בו.
- לרשות הקהיל יש בחניון מבנה שירותים, חניון לילה בתשלום, מזנון ופינות אכילה.

כפר יהודיה

הגולן

הגולן – רמה בזלתית נטויה דרומה, המשתפלת מרום של 1,000 מטר מעל פני הים בצפון ועד לרום של 330 מטר מעל פני הים בדרום. מערכת הניקוז של הגולן מפנה את רוב מימיו מערבה אל בקעת הירדן. חלק קטן יותר מהמים זורם מזרחה אל נהר הרקוד, אחד מיובליו של נהר הירמוך. אפשר לחלק את הגולן לשלושה חלקים: צפון הגולן, דרום הגולן ובתוך – הגולן התיכון, שבו שוכנת שמורת יער יהודיה.

צפון הגולן הוא אזור רם, נשום וקר. נחליו רבים וקצרים, והם זורמים מערבה לעמק החולה. צפון הגולן רצוף בהרי געש תלולים, המתרוממים עד כדי 200 מטר מעל לסביבתם, וכיסויו הבזלת שלו מגיע לעובי של מאות מטרים. הקרקע הסלעית יפה לגידול עצי פרי נשירים.

דרום הגולן הוא אזור שחון וחס יחסית. נחליו מעטים וקצרים. הרי הגעש שבו נמוכים ובעלי מדרונות מתונים, וכיסויו הבזלת דק, כדי עשרות מטרים בלבד. בגולן הדרומי המישורי יש שטחים נרחבים של קרקעות עמוקות ונקיות מאבנים, המתאימים למגוון גדילים חקלאיים.

הגולן התיכון הוא אזור ביניים כמעט מכל בחינה שהיא. כמות המשקעים פחותה משל הגולן הצפוני, אך עולה על זו של הגולן הדרומי. וכך גם מירות החום. הרי הגעש אינם בולטים במיוחד מעל לסביבתם, ועובי כיסויו הבזלת בינוני. הקרקעות רוצופות באבנים ועל כן רובן אינן מתאימות לעיבוד חקלאי מודרני. בעבר הקדום היו תקופות שבהן גידלו התושבים גידולים חקלאיים. במזרח ובצפון-מזרח חבל ארץ זה מתנשאים ההרים עד לרום של 1,200 מטר, שהם כ-400 מטר מעל למישור. מישורי הגולן התיכון משתפלים במהירות כלפי דרום ומערב, אך בסוף, לפני בקעת בית ציידה (בטיחה) והכינרת, נוצרת מדרגה תלולה. אחת התופעות המרשימות באזור היא הניגוד החריף בין מישורי הגולן התיכון השטוחים לבין הקניונים העמוקים של הנחלים החוצים אותם. מטבע הדברים הפכו ערוצי הנחלים ושטחי היער שביניהם לשמורת טבע ואילו המישורים עתירי העשבים הוקדשו לפעילות האדם ולמרעה. זו הסיבה לכך שבגולות שמורת הטבע עוקבים אחר תווי אפיקי הנחלים.

שמורת טבע יער יהודה

התגשמות חלומותיו של כל חובב טבע ונוף באשר הוא. דומה כי יש כאן הכול: יער רחב ידיים ונחלים, עתרי ימם, מפלים גבוהים וקניונים עמוקים, לגונות ואגם, תופעות וולקניות ופעילות רבה של בעלי חיים. לא בכדי מושכת אליה השמורה רבבות מטיילים מדי שנה. בגולות השמורה עוקבים אחר הקניונים ויוצרים – על המפה – סבך של קווים נפתלים. גם הערוצים העמוקים שמבחרים את רמת הבזלת עלולים להקשות מעט על ההתמצאות בשטח. אך אל דאגה! יש במאתחתנו מרשם ברוך להבנת השטח. הכול יהיה פשוט אם תעינו במפה ותשוך אותה לרף יד משאל: האגודל העבה מייצג את הנחלים דליות וגמלא; מעליו בולטת האצבע – נחל עיס, הנשפך לנחל יהודיה; מעליה האגמה הארוכה – נחל יהודיה; הקמיצה היא נחל זיתן ואילו את הדרת הקנינה מייצג ערוץ נחל משושים. בין הקמיצה לזרת שוכנת העיץ קצרין, בירת הגולן. בבב כך היד משתער השטח העיקרי של השמורה – יער יהודיה, ופרק כך היד מייצג את בקעת בית ציידה, שמורת טבע לחוף הכינרת, הצמודה לשמורה יהודיה, כ-200 מטר מתחת לפני הים.

שמורת יער יהודיה משתרעת על פני 66 קמ"ר, והיא השלישית בגודלה בחבל הים-תיכוני בישראל. זו אחת מן השמורות המעטות בארץ שיש בגודלן כדי לייצג יחידת נוף שלמה על כל מרכיביה: היער, הנחלים ואתרי העתיקות.

יער יהודיה

היער משתרע על פני 20 קמ"ר באזורים המישוריים של השמורה ועל עוד 15 קמ"ר במדרונות הנחלים. העץ השולט – אלון התבור – יוצר יער דליל, כשהעצים מכסים 10% בלבד מכלל שטח היער. לתצורת צומח כזאת קוראים "יער-פארק".

היער אמנם דליל יחסית לחורש הים-תיכוני הטיפוסי השולט בגליל, בכרמל וביהודה, אך כל עץ כשלעצמו מפוחח מאוד. עצי אלון התבור נישאים לגובה של שמונה מטרים, ולכל עץ גזע עבה אחד. לצד עצי אלון התבור צומחים עצים נוספים: אלה אטלנטית, לכנה רפואי, שיץ מצוי, כליל החורש ושיץ השיח. בסוף המאה ה-19 סבל היער מכריתה נרחבת לצורכי הממשלה העות'מנית ורק כיום מגלה היער סימנים של התאוששות מן המשבר.

אלון תבור

תופעה בולטת בנוף היא היצמדותם של העצים לגלי אבנים שנאספו בשטח לפני אלפי שנים. הסיבה לכך קשורה בשנים הראשונות לחיי העץ, "צוואר בקבוק", בדרך להתפתחותו. יונקים ועופות אוכלים בשקיקה את פרות האלון, הבלוטים, ועל כן רק אלה שנפלו בין האבנים ניצלים משיניהם. גלי האבן שומרים מתחת להם על קרקע לחה גם בימי הקיץ ומלבד זאת הם אינם מאפשרים לצומח עשבוני להתפתח על גביהם. הצומח העשבוני מפריע להתפתחות הנבטים של עצי אלון התבור משתי סיבות: ראשית, הוא זולל מיס על חשבון הנבטים הצעירים, שעדיין לא הספיקו להעמיק שורש. שנית, בקיץ, כאשר העשבייה יבשה, מתלקחות שרפות בשטחים הפתוחים, הפועות בנבטים. בגלי האבנים פטורים הנבטים מבעיות אלה, ועל כן זה מקום צמיחתם המודעף. רוב העצים ביער יהודיה משירים את עליהם בחורף (חוץ מאשחר רחב-עלים וחרוב מצוי, הגדלים בעיקר באפיקי הנחלים, וכן שיזף מצוי). מכיוון שאין עלווה המסתירה את אור השמש, מתפתחת בין העצים צמחייה עשבונית עשירה, הכוללת מיני צמחים יפי פרחים ומחיי מרעה חשובים, במיוחד דגניים וקטניות. "שכבת הביניים" שבין העשבים לעצים – השיחים והמטפסים – דלה כאן מאד.

הנחלים

בשמורה שישה נחלים המושכים מיס כל ימות השנה: משושים, קצרין, זוויתן, יהודיה, בתרה ודליות. הם אוספים את מימיהם מעשרות מעיינות זעירים, הזורמים ברשת יבולים רדודים. בהמשך דרכם מתעמקים הנחלים בשל הפרש הגביהם הגדול שבין המישור שבו הם זורמים לבין בסיס הניקוז שבבקעת בית ציידה. הנחלים חותרים בסלעי הבזלת הקשים ויוצרים בהם קניונים מרשימים. המעבר מנחל רדוד לנחל עמוק מתרחש ברוב המקרים בבת אחת (לעתים בגלל שבר גיאולוגי) בצורת מפל גבוה. אלה הם האזורים החביבים על המטיילים.

אתרי העתיקות

האתר החשוב ביותר בשמורה הוא העיר גמלא, שפרחה בסוף ימי הבית השני. שרידים של בני כנסת מתקופת התלמוד נמצאו בכפר יהודיה, ושרידיים של כנסייה מתקופה זו נמצאו בדיר קרוח ליד שער הכניסה לשמורה. בכל רחבי השמורה וגם מחוץ לה, פזורים דולמינס רבים – מבנים עתיקים מאוד (מהאלף השלישי לפני הספירה) העשויים לחות בזלת גדולים וכבדים, אשר שימשו מקומות קבורה.

שמירת הטבע

שמורת יער יהודיה יודעת מפגעים רבים. חלק ניכר מן השמורה – השטח שבין נחל יהודיה לנחל דליות – משמש שטח אימונים צבאי, דבר שגורם לשרפות ולהותרת עקבות כלי רכב בשטח. השרפות הן מפגע חמור. אמנם רוב העצים המבוגרים שורדים אחרי השרפה, אך חיוניותם נפגמת ועולם החי וצמחים אחרים נפגעים. שרפות רבות פורצות בשל רשלנות הן מצד הצבא והן מצד מטיילים. השר יפות גוזלות משאבים רבים מרשות הטבע והגנים ומן הבוקרים גם יחד.

בעיה אחרת היא זיהום המים. תחזוקה לקויה של מתקני הביוב גורמת לנלישת מי שופכין אל ערוצי הנחלים. פרט לכך משאבי המים בגולן מספקים כר נרחב למחלוקות קשות.

רצון החקלאים לאגור את המים במאגרים אינו עולה בקנה אחד עם הצורך של הנחלים במים חיים לשם המצרכי קיום המערכת הביולוגית, וצריך למצוא את "שביל הזהב" בין המצרכים השונים.

בעיה נוספת בשמירת הטבע באזור קשורה לזדקים שגורמות חיות הבר לחקלאים: טריפות של בקר וזדקים למטעים ולשטחים חקלאיים אחרים. רשות הטבע והגנים מקפחת על גודל אוכלוסיית חיות הבר וומציעה פתרונות לחקלאים שימנעו את הזדקים מחד ואת הפגיעה בחיות הבר מאידך. לדוגמא: גדרות חשכליים מסביב לחלקות חקלאיות או לרפתות, גידול של כלבים מיוחדים המרחיקים את הזאבים, תחנות האכלה לטורפים עוד.

ולבסוף – המטיילים

מטרתם של כללי ההתנהגות בשמורות הטבע אינם להפחית מהנאת המטיילים, אלא לשמור על הטבע ועל חיי אדם. ירידה מהשבילים המסומנים, ללכון, הבערת אש, גלישה מצוקים במקומות אסורים ולינה בתוך השמורה, פוגעים בחי, בצומח, בדומם ובנוף, מסכנים את חיי המטיילים והם עברה על החוק.

בריכת המשושים

כללי התנהגות בשמורת יהודיה

מאז שנת 1967 קיפדו את חייהם מטיילים רבים בנחלי שמורת יער יהודיה. מטיילים רבים ניסו "לקצר" את הדרך ולטפס במצוקים בלי להבין את הסכנה הכרוכה בכך, וחלק ניסו לרדת באפיקי נחלים שיש בם מפלים גבוהים, ללא הכרת השטח וללא ציוד מתאים. היו מטיילים שניסו לחצות את הבריכות שבנחלים מבלי לדעת את עומקן, ורבים נפגעו כשקפצו לבריכות. הרי כשנמצאים מחוץ לבריכה אי אפשר לדעת היכן מסתתרים זיזי סלע מסוכנים. לפיכך אין לטטות משבילים מסומנים. יש להקפיד על הכנה נאותה לפני היציאה לשטח ולנקות את כל מאמצי הזהירות כדי שלא יאיבדו עוד חיים בנחלי הגולן.

- דפדפת זו אינה באה במקום מפה מעודכנת. המפה המומלצת היא מפת טיולים וסימון שבילים "החרמון, הגולן ואצבע הגליל" (קמ"מ 1:50,000).
- חשוב לדעת! גבולות שטחי האש אינם מסומנים במפת הדפדפת, אלא בסימון כללי בלבד.
- אסור לטטות מהשבילים המסומנים, וגם בשביל מסומן יש ללכת בזהירות.
- אבנים מתדרדות לעתים מהמצוקים לתחתית הנחל, ולפיכך אסור לשבת מתחת למצוקים.
- יש לתכנן את טיול כך שיסתיים לפני רדת החשכה.
- לאחר גשם ממשוך, אין לטייל בתוך ערוצי הנחלים מחשש שלספונות.
- מסלולי הטיול לגמלא, למפל גמלא ולנחל דליות עלולים להיסגר בימי חול בגלל אימוני צבא.
- יתכן לקיים בירורים לפני הטיול בטלפונים: 04-6862817, 04-682282.
- בכל טיולי יש להצטייד בכובע, בנעלי הליכה ובמים (3-4 ליטרים לאדם).
- אין לשנות מני הנחלים!
- אין לפגוע בחי, בצומח ובדומם.
- לינה בתחומי השמורה מותרת אך ורק בחניון יהודיה, במקום המיועד לכך.
- אין להבעיר אש בשמורה.
- מותר להכניס כלבים לשמורה, רק כשהם קשורים ברצועה וצמודים לבעליהם במשך כל זמן שהותם בשמורה. לאזור גמלא אין להכניס כלבים בגלל ריחות שהם משאירים.
- בשמורת יער יהודיה אסורה נסיעת רכבי שטח למעט המסלולים: א. הדרך העוברת בגדה המערבית של נחל משושים (סימון ירוק ואדום).
- ב. הדרך מחרבת א-שייח' חסין לקצרין (סימון שחור).
- הרחצה בבריכות על אחריות המטייל. הקפיצה לבריכות אסורה בתכליתו!
- גלישת צוקים ("סנפלינג") מותרת רק ב"ביקיע השחור" של נחל זוויתן (מסלול ו').
- ביצוע גלישת צוקים מחייב תיאום מראש בתחנת המידע שבחניון יהודיה.

שירותי החניון:

תחנת מידע, חלוקת דפדפת מפורטת, מבנה שירותים, מקום חניה מסודר, פינות אוכל, חניון לילה בתשלום.

שעות הפתיחה:

בחורף: 08:00 – 16:00

בקיץ: 07:00 – 17:00

בימי ששי וערבי חג השמורה נסגרת שעה מוקדם יותר.

לשאלות ולתיאומים, טלפון: 04-6962817

דוא"ל: *st-yehudya@npa.org.il

כתב: מיכה לבנה; **עריכה:** יעקב שקולניק, דינה וינשטיין;

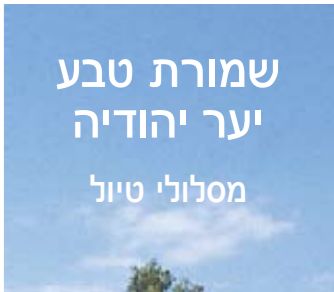
עריכה לשונית: מירב כהן-דר;

ציילומים: ארכיון רשות הטבע והגנים, סטודיו פלוס;

איור מפה: שלום קווילר; **הפקה:** עדי גרינבאום;

© רשות הטבע והגנים

מסלול א'

גמלא (כניסה בתשלום נפרד)
נושאי הטיול: אתר עתיקות מרשים, תצפית נדירה בעופות דורסים.

משך הסיור: כ-2-3 שעות.

דרגת הקושי: טיול משפחות.

מחניון גמלא מוליך שביל מסודר מערבה (משולט כ"השביל העתיק"), היורד בתלילות אל אתר גמלא. משך הירידה כחצי שעה; הסיור באתר כחצי שעה - שעתים; משך העליה חזרה כ-40 דקות, באותו שביל.

בגמלא התפתחה עיר יהודית בסוף ימי הבית השני (תקופת המכבים וימי שלטון בית הורדוס והנציבים). העיר התפרסמה במלחמתה הנואשת נגד הרומאים במרד הגדול (67 לספירה).

בעקבות מלחמה זו נהרסה גמלא ולא יושבה מחדש. שלילת גמלא מתוארת בספרו של יוסף בן-מתתיהו "מלחמות היהודים". שרידי העיר התגלו בשנת 1968, ואת החפירות ביצעה משלחת בראשות הארכיאולוג שמריה גוטמן. המטיילים באזור זה יכולים להסתפק בתצפית על גמלא.

תצפית בעופות דורסים:

המצוקים המשקיפים על גמלא, במיוחד מעט מצפון לראשית המורד התלול, נראים תמיד עופות דורסים. זהו מקום מצויץ לצפייה בנשרים אפילו בלא משקפות משובללות.

אתר ההצנח: דרך משולטת מוליכה מהחניון אל פינת הצנחן לראשוני המתיישבים בגולן שנפלו במערכות ישראל.

עתיקות דיר קרוח: שלט הכוונה מנחה מהחניון אל הכפר הערבי הנטוש דיר קרוח. בכפר נשמר אופי הבנייה הטיפוסי לגולן ושרד בו בית בד מתקופת התלמוד. בדיר קרוח חשפו שרידי מנזר ביזנטי וכנסייה מן המאה השישית לספירה.

מסלול ב'

נחל דליות (כניסה בתשלום נפרד)

נושאי הטיול: סויר בקניונים ובמפלים של נחל דליות ושל יובלו הצפוני - נחל בזלת, סיכוי טוב לצפייה בצבאים ובנשרים. באביב - פריחה מרהיבה.

משך הסיור: כשעתיים.

דרגת הקושי: טיול משפחות.

מסלול ההליכה מסומן בצבע אדום, רובו במישור. ההליכה כרוכה בחציית נחל במים רדודים.

המסלול מתחיל בחורשת אקליפטוס, 500 מ' ממערב לצומת דליות (ק"מ 15.5 בכביש 869) ומסתיים בחניון גמלא. במעלה הנחלים בנויים מאגרים. בעקבות פשרה שהושגה בין גורמי תכנון המים לגורמי שמירת הטבע,

מזורמים המים בנחלים בבקרת האדם.

מסלול ג'

מפל גמלא (כניסה בתשלום נפרד)

נושאי הטיול: מפל בבוה ונחל קניוני, דולמיים, תצפיות בעופות דורסים. באביב - פריחה נאה.

משך הסיור: כשעתיים (הלך ושוב).

דרגת הקושי: טיול משפחות.

המסלול מתחיל ומסתיים בחניון גמלא, והוא מסומן בצבע אדום. השביל מישורי, נוח להליכה, אך מרובות בו האבנים.

נחל גמלא הוא יובלו הצפוני של נחל דליות. בינו לבין נחל דליות שוכנת העיר גמלא. אין מאגר שאוגר את מימיו, ועל כן לאחר גשם מזרימים בו מים רבים. מפל גמלא הוא המפל האיטון הגבוה

ביותר בישראל. הוא בנוי שתי מדרגות וגובהו 15 מטר.

כדי להגיע לנקודת התצפית היפה השביל מתפצל יש לחצות את הנחל צפונה ולהמשיך עוד 400 מטר עד למרפסת התצפית. בדרך יש סיכוי טוב לפגוש בנשרים.
אזהרה: ההליכה מעבר למרפסת - אסורה! יש לחזור לנקודת היציאה באותו מסלול שהגיע לכאן.

מסלול ד'

נחל זיתון עליון (מסלול ארוך)

הכניסה למסלול זה כרוכה בשלום המתמצע בכניסה למסלול - בחניון יהודיה.
נושאי הטיול: מפל גבוה, ברכות מים, צורות מיוחדות בבזלת, **פריחה מגוונת:** נרקיסים ורקפות פרחים - באביב.

משך הסיור: כ - 5 שעות.

דרגת הקושי: בינונית.

המסלול מתחיל בכביש קצרין (כביש 9088) 6.5 בק"מ (במקום מוצב שלט הכוונה) ומסתיים בחניון יהודיה. הדרך מסומנת בצבע אדום (סימון במפת שבילים 1451, 1461, 1462), פרט לסופה 'היציאה לחניון יהודיה' המסומן בצבע ירוק (סימון במפת שבילים 1463).

שיא הטיול הוא הביקר לרגלי מפל זיתון (שביל מסומן בצבע כחול), הנישא לגובה של 72 מטר. הירידה אל המפל נמשכת כרבע שעה.

מסלול ה'

נחל זיתון עליון (מסלול קצר)

נושאי הטיול: כמו במסלול הקודם.

הדרך מצטרפת במשך אל "השביל האדום". השביל ממשיך במורד הנחל, עבור דרך ברכות מושי

הזיתון עד למפל זיתון. מול המורד למפל זיתון פונים "שביל הכחול" מזרחה בחזרה לחניון שיחי' חוסיין. בתחילת דרך עפר המסומנת ככחול (כשעה וחצי) יכולים ללכת רק בשביל המסומן בכחול, עד למפל זיתון, ולחזור באותה דרך.

משך הסיור: כ-3 שעות.
דרגת הקושי: בינונית.
מסלול מעגלי המתחיל ומסתיים בחניון שיחי' חוסיין, שאליו מגיעים מחניון יהודיה בכביש אספלט משובש (סימון במפת שבילים 1641). מחנים את הרכב בתחילת דרך עפר המסומנת ככחול וצועדים עד לחורבות הכפר שיחי' חוסיין. פונים לכיוון צפון (מימנה) לדרך עפר מסומנת בשחור החוצה את הנחל.

מסלול ו'

נחל זיתון תיכון

נושאי הטיול: קניון בזלת צר וגבוה, יפה וציורי, מפלים וברכות.

משך הסיור: יום שלם.

דרגת הקושי: מיטיבי לבת יודעי שחייה וגלישה בחבלים (טנפלינג).

לפני היציאה חובה להירשם

בתחנת המידע שבחניון יהודיה. בתום הטיול יש לרווח עיל סימונ. לאורך המסלול אין חבלים או סולמות קבועים, ועל המטייל להביא אתו ציוד גלישה תקני.

בדרך יש ברכות שאפשר לחצותן רק בשחייה ממושכת. המים קרים, ולכן מותר לטייל במסלול הזה רק בקיץ. כדאי לאטום את הציוד מפני חדירת מים.

מסלול ז'

נחל זיתון תחתון

נושאי הטיול: נחל עמוק ומפתח, מפלונים וברכות, מעיינות בקירות הנחל, נוף נהדר. בקיץ – פריחת הרדוף.

משך הסיור: כ-4 שעות.

דרגת הקושי: מיטיבי לכת.

מסלול מעגלי המתחיל בחניון יהודיה. צועדים לכיוון צפון-מערב בשביל המסומן בצבע ירוק (סימון במפת שבילים 1463) עד שפת מצוק נחל זיתון. צומות זו פונים ימינה "בשביל האדום" וצועדים עד למסעף עם "השביל השחור" (סימון במפת שבילים 1462). פונים שמאלה "בשביל השחור" היורד בתלילות לנחל. ממשיכים במורד הנחל ומגיעים למסעף עם השביל האדום". משם עולה השביל בחזרה במעלה תלול "לשביל הירוק" (1463), המוביל בחזרה לחניון. לפני העלייה "בשביל האדום" כדאי להמשיך עוד כ-10 דקות במורד הנחל (גם זה "שביל אדום") עד לעין נטף, מעיין שמימיו נוטפים מסעי הבזלת שבמדרון הנחל.

מסלול ח'

נחל זיתון תחתון

וברכת המשושים

נושאי הטיול: נחל זורם, ברכות, גיאולוגיה.

יש לדאוג לרכב שימתין למטיילים בקצה המסלול.

משך הסיור: כ-6 שעות.

דרגת הקושי: מיטיבי לכת.

ההליכה כמו במסלול ז' עד עין נטף. משם צועדים במורד הנחל בשביל המסומן בצבע אדום (סימון) לאחר במפת שבילים 1465). לאחר כשלושת רבעי שעה של הליכה עולה "השביל האדום" בתלילות רבה אל כתפי הנחל. עוד שעה ההליכה מביאה את המטייל אל נחל משושים ואל ברכת המשושים.

משם יש לצעוד במעלה הדרך בשביל מסומן באדום, ובהגיעך לשביל רחב לניפים, צועדים במעלה הדרך בשביל המסומן בשחור (סימון במפת סימון שבילים 1457) שעולה עד חניון המשושים (ראה מסלול ט' להלן). יש לסיים את הטיול לפני שעת סגירת החניון.

יש לדאוג לרכב שימתין למטיילים בחניון המשושים. חניון המשושים נסגר בסוף היום ויש להקפיד להוציא את הרכב לפני סגירת החניון.

השביל "הירוק" ממשיך על שפת מצוק הנחל ופוגש שביל "אדום", ששוביל למפל יהודיה. מי שיפנה בשביל שמאלה ישוב לחניון יהודיה

(1471 במפת סימון שבילים), החוצה את כביש 87 במערב תת-קרקעי ופוגש בשביל מסומן ירוק (1474). נצעד בשביל "הירוק" מערבה במה שהיה הרחוב הראשי של הכפר, עד לתצפית המרהיבה על הקניון של נחל יהודיה.

במי המשנה והתלמוד היה כאן יישוב יהודי, כפי שמעידים עטורים שנתותו ממבנה ציבורי

מסלול יא'

כפר יהודיה

נושאי הטיול: שרידי כפר יהודי קדום בחורבות כפר טורי נטוש, נוף מרהיב של קניון יהודיה.

משך הסיור: כשעה.

דרגת הקושי: משפחות

מסלול מעגלי שיוצא מחניון יהודיה. נתחיל בשביל מסומן אדום

והבריכה היפה, אך לא להמשיך הלאה משם.

נמשיך בשביל "השחור" צפונה ונרד אל ערוץ הנחל. לפנינו כחצי קילומטר הליכה במים וטבילה במי שחי בריכות רדודות ויפהפיות. השביל "השחור" יעלה אותנו בחזרה לשביל "האדום", שנשטנו קודם. לא נותר לנו אלא לשוב בשביל זה לחניון יהודיה.

במפת סימון שבילים), הפונה דרומה, חוצה את כביש 87 במערב תת-קרקעי ופוגש בשביל מסומן ירוק (1474) בחורבות הכפר יהודיה. נפנה שמאלה בעקבות הסימון האדום ונלווה את גדת נחל יהודיה כקילומטר, עד שנפגוש שביל מסומן שחור.

מסלול יב'

נחל יהודיה עליון

נושאי הטיול: נוף מרהיב של קניון זורם, ברכות ומפלים, צמחיית גדות.

משך הסיור: כ-3 שעות.

דרגת הקושי: משפחות.

מסלול מעגלי שיוצא מחניון יהודיה. נתחיל בשביל מסומן אדום (1471)